

ДИСКУРСИВНІ ВЛАСТИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ «ДРУЖНЯ БЕСІДА»

Р.Ш. Мусаєва (Харків)

У статті дружню бесіду схарактеризовано як комунікативну ситуацію, що володіє усіма дискурсивними властивостями й репрезентує дружній дискурс або дискурс друзів. Узагальнення даних щодо дружби як соціально-психологічного феномену, концептуальних основ дружби та поняття комунікативної ситуації дозволило довести, що комунікативна ситуація «Дружня бесіда» являє собою вербалізовану діяльність суб'єктів, котрі концептуалізують свої інтерперсональні взаємини як дружні.

Ключові слова: дружба, дружня бесіда, дискурсивні властивості, інтерперсональні взаємини, комунікативна ситуація.

Мусаєва Р.Ш. Дискурсивные свойства коммуникативной ситуации «Дружеская беседа». В статье дружескую беседу охарактеризовано как коммуникативную ситуацию, которая владеет всеми дискурсивными свойствами и репрезентирует дружеский дискурс или дискурс друзей. Обобщение данных о дружбе как социально-психологическом феномене, о концептуальных основах дружбы и о понятии коммуникативной ситуации позволило доказать, что коммуникативная ситуация «Дружеская беседа» представляет собой вербализованную деятельность субъектов, концептуализирующих свои интерперсональные отношения как дружеские.

Ключевые слова: дружба, дружеская беседа, дискурсивные свойства, интерперсональные отношения, коммуникативная ситуация.

Musaeva R. Communicative Situation “Friendly Talk” Discursive Properties. The article aims at characterizing friendly talk as communicative situation possessing all discursive properties. Systemizing the experience of studying friendship as social-psychological phenomenon, conceptual base of friendship and the notion of communicative situation allows to argue that communicative situation “Friendly Talk” is the verbalized activity of the individuals who conceptualize their interpersonal relations as friendly ones.

Key words: communicative situation, discursive properties, friendship, friendly talk, interpersonal relations.

До актуальних проблем сучасної лінгвістики належить вивчення усіх типів та різновидів вербалізованої діяльності індивідів.

Ця діяльність охоплює як інстаційну, так і особистісну сфери, до останньої, зокрема, належить і взаємодія друзів, яка, наскільки нам відомо, ще не потрапляла у фокус мовознавчих розвідок.

Метою цієї статті є з'ясування суті дружньої бесіди, її визначення як комунікативної ситуації та виявлення її дискурсивних властивостей.

Кожній пересічній людині відомо, що таке дружба, цей феномен особистого життя людини здавна відображувався у художніх творах і ще з прадавніх часів ставав предметом наукового осмислення.

Відомо, що ще дві тисячі років тому Аристотель намагався збагнути, що таке дружба, які різновиди вона має та що слід уважати справжньою дружбою. При цьому дослідник уважав за доцільне розрізнати дружбу, засновану на інтересі, і дружбу благородну, яка заслуговує на право уважатися справжньою дружбою [17].

«Наївне» поняття *дружба* зазнає змін і в свідомості носіїв англomовного лінгвокультурного менталітету, що засвідчує аналіз лінгвокультурного концепта ДРУЖБА/FRIENDSHIP.

По-перше, відбуваються зсуви у вмісті концепту: якщо раніше англomовні комуніканти «любили» своїх друзів; відчували, що вони для них «дорогі»

(“dear”) і найдорожчі (“dearest”), то в сучасну добу найбільшої питомої ваги набувають «приємність» (“enjoyment”), «задоволення» (“pleasure”), «забава» (“fun”). У словнику Webster 1828 р., як стверджує автор, зафіксовані такі компоненти концепта ДРУЖБА/FRIENDSHIP як щирість, благородство, взаємодопомога і постійність, у той час як у сучасних словниках на перший план виходитьприємність сумісного проведення часу, а до того виникають нові компоненти (благодійна підтримка тощо). Одним з важливих аспектів дружби, що раніше містився серед провідних концептуальних ознак, а сьогодні відійшов на задній план і майже зник, є особлива довіра й бажання довіряти іншому свої переживання [8].

По-друге, змінюються й уявлення про кількість людей, з якими індивіда можуть поєднувати дружні взаємини, причому збільшуються суттєво: якщо раніше це, як правило, була одна людина, то сьогодні – можливо дюжини більш-менш випадкових приятелів.

Усе це дає підстави стверджувати, що із часом концепт ДРУЖБА/FRIENDSHIP «слабшає», межа між друзями й недругами поступово зникає, а психологічний стан духовної близькості, безкорисливої допомоги в складній ситуації переміщується у пасивний шар [8].

Такі зміни виглядають як цілком зрозумілі в сучасному англомовному суспільстві, що втрачає прив'язку до коренів, стабільність і постійність: індивід стає все більш мобільним, коло осіб, з якими він перебуває у взаємодії, постійно змінюється, тим більше, що сьогодні взаємодія відбувається не лише в реальному, але й віртуальному просторі.

Проте, дружба як фрагмент внутрішнього світу людини, його особистого життя та історії розвитку культури й соціуму сприймалась і сприймається як один з основоположних аспектів життя та визнається одним з первинних факторів у людських взаєминах, що відображено й у мовній (зокрема, англомовній) концептуалізації дружби. Аналіз мовних одиниць, що об'єктивують концепт ДРУЖБА/FRIENDSHIP засвідчив, що в найбільш загальних рисах англомовні комуніканти розуміють дружбу

як позитивні відносини між індивідами, засновані на взаємній прив'язаності, повазі та довірі, а ціннісними домінантами, пов'язаними з інтерпретаціями цього «наївного» поняття в англомовній лінгвокультурі є стійкі взаємини між людьми, взаємна приязнь, повага, довіра, взаєморозуміння, відвертість, взаємодопомога, співчуття, відвертість, безкорисливість, любов і знання [8].

Слід звернути увагу на ту обставину, що уявлення про дружбу пересічної людини та науковця, що вивчає цей феномен, значною мірою збіжні.

Зокрема, за результатами тезауруса Роже, інтерпретація концепта ДРУЖБА/FRIENDSHIP, здійснена шляхом виокремлення елементів, співвіднесених з найбільш активно використовуваними лексемами, постає як сукупність таких ознак: Amity (приязні відносини), Sociality (спілкування), Brotherhood (братерство), Likeness (схожість), Knowledge (знання), Love (любов), Intimacy (близкість), Support (підтримка), Introduction (знайомство), Reconciliation (поновлення дружніх взаємин), not Enmity (не ворожнеча) [8].

Подібні характеристики дружби перелічені й у психологічних дослідженнях, де, приміром, виокремлюють такі чотири основні ознаки: знайомство, комунікативна солідарність; особистісні інтерперсональні зв'язки, застосовані на соціальній функції; симпатія і дружелюбність [17].

Наукове осмислення дружби здійснюється з позицій філософії, етики, лінгвокультурології, але переважно психології та соціології, оскільки учені одностайні в оцінці дружби як соціально-психологічного феномену. Дружбу трактують як позитивні сталі індивідуально-вибіркові міжособистісні відносини [14, с. 512], у той час як міжособистісні відносини розуміють як суб'єктивні зв'язки і ставлення, які існують між людьми в соціальних групах; як систему міжособистісних настанов, ціннісних орієнтацій, очікувань, які визначаються змістом спільної діяльності людей [18].

Найважливішою рисою міжособистісних взаємин вважається їхня емоційна основа. Вони виникають і складаються на основі певних почуттів, що з'являються у людей по відношенню один

до одного. Це (у випадку дружби) можуть бути позитивні, зближуючі почуття, коли інша сторона виступає як бажаний об'єкт, стосовно якого демонструється готовність до співдружності [10]. Проте, хоча емоційні переживання грають велику роль у дружби, її формування та розвиток залежить від частоти контактів, належності до однієї групи, спільної діяльності [16]. Заглиблення у природу міжособистісних взаємин, дає підстави твердити про наявність особистісної, зокрема інтимно-особистісної сфери, де відбувається співучасть партнерів у проблемах один одного, можливість розділити з іншим своє духовне і практичне буття. Інтимно-особистісна взаємодія виникає за умов спільності інтересів партнерів, а співучасть забезпечується розумінням думок, почуттів і намірів іншого, емпатією. Завдяки співучасті в інтимно-особистісних відносинах відбувається самоактуалізація індивіда, чому найбільшою мірою сприяють вищі форми інтимно-особистісної взаємодії – дружба та кохання [17].

На важливість міжособистісних відносин для розвитку людини в соціумі та для її самоактуалізації указують і інші дослідники. Зазначають, що процес формування людської особистості невіддільний від соціального середовища, в якому вона живе і діє; з першого дня життя дитини тісно зв'язане з іншими людьми і вона не може розвиватися як особистість без спілкування та взаємин з ними [5]. Г. Салліван стверджує, що наш особистісний розвиток відбувається лише в соціумі, а без інших людей ми були б позбавлені особистості [13]. За А. Маслоу шлях до самоактуалізації (якої, на думку автора, досягають не усі люди, а лише ті, що є особистостями) лежить через плекання гуманістичних цінностей, переживання дружніх взаємин та єдності з іншими людьми. Самоактуалізація стає можливою лише за умов, якщо в людині є вищі потреби до розвитку, життєві цілі, істина, краса, чуйність, вірність, справедливність. Однією з рис, притаманних самоактуалізованій особистості, є дружба, яка передбачає здатність до розуміння інших людей, увагу, доброзичливість [7].

Ф. Теніс, якого називають «першим соціологом дружби», розрізняє два типи соціальних структур: дружбу засновану на безпосередній емоційній близькості та на раціональному розрахунку та поділі праці в суспільстві. Автор розглядає дружбу як втілення общинності, характерної для малих груп з неуніверсальними соціальними зв'язками в патріархальних умовах [4]. Соціальні структури, що їх розрізняє автор, певною мірою співвіднесені з давньогрецькими уявленнями про «справжню» дружбу та дружбу-співробітництво, спосіб оптимізації суспільної діяльності. У той самий час слушно стверджують про те, що в житті сучасної людини можуть співіснувати обидві соціальні структури дружби: з кимось може пов'язувати симпатія, з кимось – інтелектуальні інтереси, релігійні почуття, чи загальний життєвий досвід [4].

Учені погоджуються із думкою, що на відміну від кровноспоріднених відносин групової солідарності дружнє міжособистісне ставлення є індивідуально-вибірковим, таким, що характеризується взаємною прихильністю учасників.

Загалом позиції дослідників дружби розподіляються на дві великі групи: у межах першої дружба трактується вузько (подібно до поглядів Аристотеля на «справжню дружбу»), у межах другої групи панує широке розуміння. Ураховуючи складність, багатоаспектність дружби як соціально-психологічного феномену, у цьому дослідженні приймаємо широке розуміння, згідно якого **дружба** – це «особисті стосунки між людьми, що обумовлені духовною близькістю, спільними інтересами. В силу того, що в дружбі велику роль грають емоційні переживання, її формування та розвиток залежить від частоти контактів, належності до однієї групи, спільної діяльності» [16].

Це визначення, на наш погляд, дозволяє урахувати як соціальні (спільно групову приналежність, спільну діяльність, часті контакти), так і психологічні (духовна близькість, спільні інтереси, емоційне ставлення) аспекти та не накладає інших обмежень, окрім характеру взаємин, на коло осіб, що можуть перебувати в цих взаєминах.

Дослідники дружби звертають увагу на ту обставину, що «дружнім відносинам притаманне глибоке взаєморозуміння між людьми. Друзі можуть спілкуватися майже без слів, сприймати і точно розуміти один одного на основі ледь вловимих рухів і модуляцій голосу, незрозумілих оточуючим» [17]. Проте, з іншого боку, наголошують на тому, що міжособистісні взаємини, у числі яких і дружні, виникають і формуються в процесі спілкування [10], тобто вербальної комунікації. Дійсно, дружба, як про те свідчать наявні розвідки, формується у внутрішньому світі людини та експонується в зовнішніх проявах, основним з яких є дружня бесіда.

В основі дружньої бесіди лежить *знання* людини про соціально-психологічний феномен дружби, яке знаходить своє відображення у визначеннях дружби, а також у неписаному «*кодексі дружби*» [8].

Ці результати отримані в процесі аналізу концепта ДРУЖБА/FRIENDSHIP, котрий складає ментальну основу комунікативної ситуації «Дружньої бесіди» та визначає дискурсну природу останньої, адже на сьогодні в дискурсологічних розвідках аксіоматичним є постулат про те, що в основі дискурсу лежать ментальні моделі – структури фіксованого колективного досвіду, що розгортаються у процесі діяльності та організують дискурсивний простір у всіх його вимірах [23, с. 96].

При цьому, доведено, що концепти можуть бути актуалізовані в дискурсі за допомогою мовних засобів, які власне забезпечують доступ до концептуалізованого знання, але в цьому випадку концепт може й не мати відношення до організації дискурсу. Концепт набуває статусу такого, що творить дискурс, лише тоді, коли ми маємо справу з базовим концептом [6]. Базовий концепт визначає тип чи різновид дискурсивної діяльності, оскільки параметром цього визначення виступають сфера комунікації, характер комунікації, адресантно-адресантні конфігурації [1].

Викладене свідчить, що концепт ДРУЖБА/FRIENDSHIP слід розглядати як базовий для відповідного дискурсу. Специфіку цього дискурсу –

дискурсу дружби – вбачаємо в тому, що він структурований лише однією комунікативною ситуацією, у той час як інші дискурси охоплюють цілу низку таких ситуацій: «саме в останній період став очевидним факт існування типових комунікативних ситуацій, що дозволяє представляти різновиди дискурсу та набори комунікативних ситуацій, які з ними співвіднесені, як комунікативний континіум» [2, с. 27].

Для того, щоб з'ясувати усі суттєві дискурсивні властивості цієї комунікативної ситуації, слід перш за все уточнити зміст поняття комунікативна ситуація, яке, за усієї його важливості для комунікативної лінгвістики, теорії комунікації та дискурсології, не має на сьогодні однозначного тлумачення.

Етимологічно слово «ситуація» сягає корінням латини, де воно має форму *situs* та значення «сукупність, поєднання умов та обставин, що створюють певну обстановку та стан» [19, с. 85–86]. Комунікативна ситуація, на думку О.І. Морозової, визначається тим, «що мовець (Я) та слухач (ТИ) перебувають у певному місці (ТУТ) та часі (ЗАРАЗ) і пов'язані комунікативними відносинами, тобто обмінюються повідомленнями» [12, с. 103]; її також тлумачать як «складний комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх настроїв співрозмовників, відображених у продукті мовлення – висловленні, дискурсі» [22, с. 42].

Слід звернути увагу на ту обставину, що в сучасних лінгвістичних студіях поняття *комунікативної ситуації* проходить певну еволюцію, пов'язану зі зміною наукових парадигм, зумовлених відмінністю методологічних настанов.

Наявні на сьогодні наукові тлумачення *ситуації* можна об'єднати в дві великі групи залежно від того, як трактується її природа. Зокрема, ситуацію можна розуміти як сукупність об'єктивних обставин, котрі визначають характер соціальної діяльності та існують незалежно від їх сприйняття індивідом, або ж як відображення цих обставин у свідомості людини [12, с. 100].

Перше розуміння певною мірою характерне для комунікативної лінгвістики, де існує спрощений, об'єктивістський підхід, згідно якого ситуація

постає як реальна ситуація в її зовнішніх, об'єктивних проявах, як вона може бути описана безпристрасним, універсальним суб'єктом [12, с. 103].

Проте й у середовищі функціоналістів висловлюються інші думки, зокрема наголошують на тому, що більш значущими є *знання* про релевантні чинники світу і спів-текст, ніж світ і спів-текст як такі (виділено мною – Р.М.) [26, с. 24], а намагання описати всі ситуаційні чинники виглядає як спроба описати безкінечність [25, с. 1]. Підкреслюють також, що ситуація являє собою особливу ментальну модель, тобто суб'єктивне сприйняття комунікативної ситуації її учасниками [27, с. 22]. Отже, все більше уваги приділяється не реальним умовам спілкування, а їх відображенню в свідомості суб'єкта.

Але перелам у розумінні комунікативної ситуації відбувається у дискурсологічних студіях, через зміну філософсько-методологічного підґрунтя аналізу та появу нових синергетичних теоретичних постулатів.

У *першому* аспекті йдеться про заміну репрезентаційного стиля мислення діяльносним (див. детальніше [11; 9, с. 115–116]).

Другий аспект видозмін поглядів на суть і природу комунікативної ситуації пов'язаний із базовим дискурсологічним постулатом про нерозривну єдність когнітивних і комунікативних чинників: антропофактор, як об'єднувальне начало, забезпечує когерентне використання двох головуючих принципів лінгвістики, унаслідок чого формуються фундаментальні уявлення про нерозривні зв'язки когнітивного і соціального, когнітивного і комунікативного, колективного й індивідуального [15, с. 85], у той час як комунікативно зорієнтований дискурсологічний підхід стає новим комунікативним підходом, котрий зберігає провідні ознаки функціонального мовознавства та відрізняється принципово новою рисою – когнітивною складовою [24, с. 14–15].

Як результат формування нових філософсько-методологічних основ і теоретичних дискурсологічних постулатів виникає дещо інше уявлення про комунікативну ситуацію, яке не відкидає

повністю попередньо висловлених думок, проте суттєво їх трансформує. Зокрема, чинники, що об'єктивно існують, не ігноруються, але враховуються лише у випадку їхньої релевантності [3, с. 20], яка визначається у результаті «віддзеркалення» дійсності, що тепер описується через метафору кривого дзеркала: «мова віддзеркалює дійсність не прямо, а через два зигзаги: від реального світу до мислення та від мислення до мови. Метафора із дзеркалом вже не така точна, як здавалося спочатку, тому що дзеркало виявляється кривим: його викривлення зумовлене культурою мовного колективу» [21, с. 10].

Отже, *комунікативна ситуація* постає як ментальний конструкт, результат обробки певного перцептивного досвіду свідомістю суб'єкта [28].

Усе це має безпосереднє відношення до визначення комунікативної ситуації «Дружня бесіда»: концептуалізації суб'єктом свого попереднього досвіду взаємодії з іншим індивідом, категоризація наявних між ними відносин як дружніх та віднесення того зразка спілкування, що має місце тут і зараз, до бесіди друзів. Саме це, у першу чергу, характеризує комунікативну ситуацію «Дружня бесіда» як дискурсний феномен, адже визначення конкретного типу чи різновиду дискурсу кореспондує з специфікою соціальної дії, що дає можливість схарактеризувати цей дискурс як чий або який (наприклад, Барака Обами, батьківський, спортивний, патріотичний, політичний, терапевтичний, релігійний, юридичний і т.д.) [12, с. 102]. Очевидно, що цей перелік можна продовжити *дискурсом друзів* (чий?) або *дружнім дискурсом* (який?).

Слід зауважити, що згадані критерії виокремлення дискурсів О. І. Морозова співвідносять із міжситуаційними статичними моделями, яким відповідає розуміння дискурсу як «сукупності текстів» [там само]. Але, якщо можна вести мову про політичні, юридичні тексти, тексти продукovanі Бараком Обамою чи будь-якого іншою відомою особистістю, то важно уявити «сукупність текстів» як мовленнєвої продукції осіб різного віку, статі, соціального стану, інтересів тощо, котрі перебувають у дружніх взаєминах, Тим більше, що дослід-

ники дружби як соціально-психологічного феномену відмічають той факт, що тематика дружнього спілкування вирізняється значною різноманітністю: «У змісті спілкування друзів переважають новини особистого характеру або власні думки з приводу того, що відбувається у навколишньому світі. Для розмов вибираються такі теми, які є цікавими і значимими для кожного з друзів» [4]. Зрозуміло, що коло подій навколишнього світу та інтересів друзів може бути настільки широким, що важко навіть співвіднести ситуацію «Дружня бесіда» з якоюсь комунікативною сферою: особистісна сфера, без сумніву, має найбільшу питому вагу, проте не є єдиною, а перелік інших навряд чи можливо встановити».

Це означає, що комунікативну ситуацію «Дружня бесіда» слід трактувати в динамічному ключі, що кореспондує з розумінням дискурсу як комплексної комунікативної події, котра відбувається між мовцем, слухачем у певному просторово-часовому та ін. контексті, де акцентується інтерактивний, процесуальний, динамічний характер використання мови, котрий, образно кажучи, передбачає створення «об'єктиву», крізь який комуніканти разом дивляться на світ [12, с. 103] (з посиланням на Р. Ленекера). Із цих позицій на перший план виходить не текст бесіди, не навіть суворе дотримання «кодексу дружби», який швидше виступає як загальний орієнтир діяльності, а спільне бачення суб'єктами взаємодії своїх відносин як дружніх та втілення цих спільних уявлень у вербальну форму в процесі спілкування.

Викладене дає підстави дійти висновку, що «Дружня бесіда» – це типова комунікативна ситуація, яка визначається не суто вербальними, а дискурсивними властивостями, а саме: наявністю у суб'єктів взаємодії знання про дружбу як різновид інтерперсональних взаємин та сприйняттям конкретної ситуації взаємодії як такої, що відповідає цьому різновиду.

Перспективою роботи є визначення ролі учасника комунікативної ситуації «Дружньої бесіди» як її смислотворчого чинника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова А.Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці / А.Д. Белова // Іноземна філологія. – К. : КНУ імені Т. Шевченка, 2002. – Вип. 32. – С. 11–14.
2. Белова А.Д. Лінгвістичні перспективи і прогнози у XXI столітті / А.Д. Белова // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи / НАН України Центр наук. дослідж. і викладання інозем. мов ; [ред. кол.: В.В. Акуленко (голов. ред.) та ін.]. – К. : Логос, 2006. – № 1. – С. 22–31.
3. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Дейк ван Т. А. ; [пер. с англ. ; сост. Петров В. В. ; под ред. Гарасимова]. – М. : Прогресс, 1989. – 310 с.
4. Дружба [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/>
5. Ильин Е.П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 345 с.
6. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
7. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 254 с.
8. Концепт Дружба [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://images.km.ru/education/referats/46380.htm>.
9. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А.П. Мартинюк. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 196 с.
10. Міжособистісні взаємини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lb.ucoz.com/publ/33-1-0-148>.
11. Морозова О.І. Діяльнісний стиль мислення у лінгвістичних дослідженнях / О.І. Морозова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2008. – № 811. – С. 41–45.
12. Морозова Е.И. Мировоззренческие параллели в трактовке терминов «дискурс», «контекст», «ситуация» / Е.И. Морозова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2010. – № 897. – С. 99–105.
13. Напрямки дослідження проблеми дружби в психології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/28_OINXXI_2010/Psihologia/72653.doc.htm.
14. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъективности : [учеб. пособ.] / В.А. Петровский. – Ростов-н/Д : Феникс, 1996. – 512 с.
15. Приходько А.Н. Синтаксис естественного языка в фокусе когнитивно-дискурсивной парадигмы / А.Н. Приходько // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2003. – № 609. – С. 84–88.
16. Психологический словарь / [под ред. В.П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Педагогика – Пресс, 2001. – 440 с.
17. Психология дружбы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.troek.net/>.

18. Скрипченко О.В. Загальна психологія / О.В. Скрипченко. – К. : А.П.Н., 1999. – 461 с. 19. Солодухо Н.М. Методологія ситуативного підходу в научному пізнанні / Н.М. Солодухо // *Фундаментальні дослідження*. – 2005. – № 8. – С. 85–87. 20. Справжня дружба [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/making1/6pv1f.html>. 21. Тер-Минасова С.Г. К вопросу о норме в языке и культуре / С.Г. Тер-Минасова // *Тверской лингвистический меридиан* : сб. науч. ст. ; [под ред. Л.П. Рыжовой]. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 2007. – Вып. 7. В мире языка. – С. 8–16. 22. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н.И. Формановская. – М. : Русский язык, 2002. – 216 с. 23. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М.А. Холодная. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с. 24. Шевченко І.С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу / І.С. Шевченко // *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : [кол. монографія] / [під заг. ред. І.С. Шевченко]. – Харків : Константа, 2005. – С. 9–20. 25. Cook G. Transcribing infinity: Problems of context presentation / G. Cook // *Journal of Pragmatics*. – 1990. – Vol. 14, № 1. – P. 1–24. 26. Cook G. The Discourse of Advertising / G. Cook. – London and New York : Routledge, 1992. – 250 p. 27. Dijk T. A., van. *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach* / T. A. van Dijk. – N.Y. : CUP, 2008. – 267 p. 28. Firth J. P. Ethnographic analysis and language in reference to Malinovsky's view / J. P. Firth // *Man and culture: An evaluation of the work of Bronislaw Malinowsky* / Ed. by J. R. Firth. – L. : Routledge and Kegan Paul, 1957. – P. 93–118.